

Jurgis Matulaitis – lietuviškosios socialinės filosofijos pradininkas

ALBINAS PLĚŠNYS

Vilniaus universitetas, Filosofijos katedra, Universiteto g. 9/1, LT-01513

El. paštas: Albinas.Plesnys@fsf.vu.lt

Straipsnyje aptariami socialinės filosofijos lietuvių kalba pradininko palaimintojo Jurgio Matulaičio tekstai, 1909 m. išspausdinti *Draugijos* žurnale. Pasak jo, socialiniai klausimai kyla kaip visuomeninio gyvenimo keblumai, kuriuos ir turinti spręsti socialinė filosofija. Jie susiję ne su gėrybių sukūrimu ir skirstymu, bet su problemomis kuriant ir skirstant gėrybes. J. Matulaičio nuomone, socialinis klausimas kyla dėl kintančių ūkininkavimo sąlygų ir klaidingo žmogaus bei visuomenės gyvenimo supratimo. Norint išspręsti socialinį klausimą ir pakeisti padėtį, reikia kelti teisingus reikalavimus. Svarstydamas, ar nuosavybės klausimas priklauso Bažnyčios kompetencijai, J. Matulaitis tvirtina, kad kiek nuosavybės funkcionavimas yra susijęs su bendrojo gėrio, teisingumo, doros ir prigimtinių teisės reikalavimais, tiek jis priklauso socialinės filosofijos kompetencijai. Lenkų istorikai J. Matulaitį laiko vienu žymiausių visuomenės mokslų žinovų Abiejų Tautų Respublikoje iki Pirmojo pasaulinio karo. Šio straipsnio autorius tikisi, kad ir lietuviai skirs reikiamą dėmesį savo žymiajam tautiečiui.

Raktažodžiai: bendrasis gėris, nuosavybė, laisvė, liberalizmas, prigimtinė teisė, socialinė filosofija

ĮVADAS

Filosofinės minties atsiradimą Lietuvoje tyrėjai nukelia į 1507 m., kai Vilniuje buvo įsteigta Dominikonų ordino partikuliarinė mokykla (*schola paraticularis*), aptarnavusi dalį provincijai priklausančių vienuolynų. Kai kas netgi linkę manyti, kad filosofija, bent jau *trivium* studijos, buvo dėstoma Vilniaus katedrinėje mokykloje, o XIV ir XV amžiais studentai iš Lietuvos, įgiję bakalauro, magistro ir daktaro laipsnius, skaitydavo filosofijos disciplinų paskaitas, tapdavo profesoriais (Plečkaitis 2007: 10–11). Įkūrus Vilniaus universitetą, Filosofijos fakultetas tapo filosofinio lavinimo centru, kurio profesoriai lotynų ir vėliau lenkų kalbomis leido filosofijos veikalus, dažniausiai panaudodami savo paskaitose skaitytą medžiagą. Kai kurie jų kilę iš žymios Lietuvos bajorų giminės, pavyzdžiui, kunigas Angelas Daugirdas, baltarusių netgi laikomas jų krašto filosofijos pradininku. Kasmet vykstančios mokslinės konferencijos «Довгирдовские чтения» yra skirtos mūsų įžymiojo filosofo garbei. A. Daugirdas gimė Mogiliovo gubernijos, Mstislavo apskrities Jurkoščizmos dvare, kuris yra dabartinės Baltarusijos teritorijoje (Daugirdas 2006: 6), o kažkada priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Šis pavyzdys rodo, kad mes pernelyg lengvai atsiskakome savo kultūrinio palikimo, motyvuodami tuo, kad esą autorius rašęs ne lietuviškai, pamiršdami, jog lotynų kalba seniau buvo tarptautinė mokslo kalba, o lenkų kalba buvo plačiai įsigalėjusi viešajame gyvenime. Nors ir turime puikų R. Plečkaičio veikalą *Lietuvos filosofijos istorija* (Plečkaitis 2004), vis dėlto dar trūksta dėmesio savajam dvasiniam paveldui.

Ne geresnė padėtis ir lietuviškų filosofijos tekstų, pasirodžiusių gana vėlai. Ir tai nenuostabu. XIX a. plėtojantis tautiniam atgimimui labai pagausėjo raštų lietuvių kalba. Mokslinės

publikacijos, taip pat ir filosofijos tyrimai, yra įmanomos tik esant pakankamam kiekiui apsišvietusių žmonių, ir čia Vilniaus universiteto vaidmuo neabejotinas. Tačiau caro valdžia, keršydama už studentų dalyvavimą 1831 metų sukilime, 1832 m. universitetą uždarė. Tiesa, 1833 m. Vilniuje buvo įkurta Romos katalikų dvasinė akademija, tačiau ir ji 1842 m. buvo perkelta iš Vilniaus į Sankt Peterburgą ir pavadinta Imperatoriška Romos katalikų dvasine akademija. Jos profesorių palaimintąjį J. Matulaitį, matyt, derėtų laikyti lietuvių kalba kurtos socialinės filosofijos pradininku. Aišku, kai kurių socialinių problemų pasvarstymų galima aptikti ir anksčiau skelbtoje J. Šliūpo publicistikoje ar Vydūno tekstuose, gal net dar ankstesnėje Valančiaus prozoje ar istoriniuose Daukanto raštuose, tačiau profesionalios socialinės filosofijos pradininko laurai neabejotinai priklauso palaimintajam Jurgiui Matulaičiui. Tačiau mūsų filosofijos tyrėjai kažkodėl smulkmeniškai domisi Jonu Šliūpu, Juozu Adomaičiu-Šernu, Vincu Kudirka, Vydūnu, dar Aleksandru Jakštu-Dambrausku, kurių reikšmė lietuviškai filosofijos tradicijai (išskyrus, aišku, Jakštą-Dambrauską) yra minimali, nutylint, pavyzdžiui, J. Matulaičio (ir ne tik jo) indėlį. Todėl mes šiame straipsnyje pabandysime kiek pataisyti susiklosčiusią padėtį.

SOCIALINIO KLAUSIMO FILOSOFINIS SAVITUMAS

Socialinės problemos nebuvo naujos J. Matulaičiui, kai lietuvių kalba pasirodė jo darbai, skirti socialinei problematikai. Dar 1905 m. J. Matulaitis parašė du straipsnius apie krikščioniškąją demokratiją į *Parankinę bažnyčios enciklopediją* ir į žurnalą *Pracownik Polski*. Būdamas Krikščionių darbininkų draugijos generaliniu sekretoriumi J. Matulaitis buvo vienas iš Lenkijos socialinių kursų, vykusių Varšuvoje 1907 m. rugpjūtį, organizatorių. Tuose kursuose jis perskaitė kelių valandų trukmės pranešimą „Krikščioniškoji nuosavybės teisės teorija“ (Górski 2009: 66). Tais pačiais metais jis buvo pakviestas užimti sociologijos profesoriaus pareigas Imperatoriškoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje. Naujai įsteigta Sociologijos katedra, kurios profesoriumi tapo J. Matulaitis, buvo pirmoji katalikiškosios sociologijos katedra Rusijos imperijoje.

Varšuvos kursuose dalyvavusiems lietuviams J. Matulaitis pažadėjo surengti panašius kursus Lietuvoje. Tokie kursai įvyko 1909 m. sausio mėnesį Kaune. Juose buvo perskaityti septyni pranešimai, iš kurių tris perskaitė J. Matulaitis. Visa kursų medžiaga buvo išspausdinta 1909 m. *Draugijos* žurnalo Nr. 31–32. Šį Šv. Kazimiero draugijos leistą ir A. Jakšto-Dambrausko redaguotą žurnalą drąsiai galima laikyti lietuviškosios filosofijos periodikos pirmtaku.

Pirmą kursų dieną buvo skaitomas pranešimas „Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo“. Anot J. Matulaičio, socialinis klausimas yra kebli, neaiški visuomeninio gyvenimo apraiška. Pavyzdžiui, socialinis klausimas yra susijęs ne su visuomeninių gėrybių sukūrimu ir jų skirstymu, bet su problemomis, kurios iškyla gėrybes kuriant ir skirstant. Taigi socialinis klausimas filosofui rūpi kaip liga, keblumas, kuris išspręstas išnyksta.

Socialinio klausimo ištakos, J. Matulaičio nuomone, glūdi kintančiose ūkininkavimo sąlygose. Ūkio plėtra vis labiau susieja žmonių gyvenimus, todėl vis daugiau žmonių yra priversti jį sąmoningai tvarkyti, remdamiesi protu ir atsižvelgdami į pakitusias ūkininkavimo sąlygas (Matulevičius 1909a: 333). Didėjantis darbo pasidalijimas ir visų tautų susipynimas į vieną žmonių visuomenę yra šiuolaikinės visuomenės ekonominės raidos požymiai. „Štai kur glūdi šių dienų socialinio klausimo versmė: persimainiusios darbo sąlygos, jo [darbo] padalinimas ir sutvarkymas, palengvinta komunikacija, technika su savo mašinomis ir prietaisais, žodžiu – persimainęs ūkės vedimo būdas sukėlė šių dienų visuomenės gyvenimo

įvairius keblumus ir sunkenybes“, – aiškina J. Matulaitis (Matulevičius 1909a: 336–337). An-tai pastačius verpimo ir audimo fabrikus, daugelis amatininkų – audėjų ir verpėjų liko be darbo. Dėl blogų darbininkų gyvenimo sąlygų ankštuose gyvenamuosiuose būstuose plinta girtuoklystė ir smunka dora. Iškyla doros stiprinimo ir girtuoklystės panaikinimo proble-ma. Skirtingai nei socialistai, J. Matulaitis nemano, kad savaime besiplėtojanti gamyba są-lygoja dvasinio visuomenės gyvenimo raidą, ir nesutinka su liberalų požiūriu, kad politinė laisvė, kaip ją supranta liberalai, savaime, be socialinės filosofijos, išspręs visas socialines problemas. Jo nuomone, iškylančius visuomenės gyvenimo keblumus ir privalanti spręsti socialinė filosofija.

Tačiau tai dar ne viskas. Gamybos plėtra būdinga ne tik dabartiniam laikotarpiui, tad kodėl šiais laikais socialinis klausimas yra toks aštrus? J. Matulaičio manymu, tą lėmė XVIII a. vyravusios filosofinės pažiūros į žmogų ir visuomenę, pirmiausia Jeano-Jacques'o Rousseau ir enciklopedistų nuomonė, kad žmogaus prigimtis yra visiškai dora ir gera, tik valstybė ir visuomenė įvairiausiai įstatymais ją gadinanti: jei nebūtų ribojama žmogaus laisvė, tai jis, siekdamas naudoti ir savojo gėrio, sukurtų geriausią visuomeninę tvarką. Ši individualistinė ir liberali pažiūra, J. Matulaičio nuomone, aštrina socialinį klausimą. Niekuo neapribotos laisvės ir konkurencijos pasekmė – kapitalo koncentracija ir visuomenės proletarizacija (Matulevi-čius 1909a: 340). Įsigalėjus liberaliajai nuostatai, formuojasi neigiami socialinio gyvenimo bruožai: griaujami ne tik blogi įstatymai ir įstaigos – baudžiava, vergija, luomų privilegijos, bet ir geri, tokie kaip kaimų ir miestų bendroji nuosavybė, amatininkų bendrijų, miestų savivalda ir savarankiškumas. Jų griuvimas galiausiai kuria totalitarinę valstybę, kurioje individuali-zuoti asmenys paklūsta tik centrinei valdžiai. Anot J. Matulaičio, „tikėtasi, kad liuosybė prives žmones prie gerovės, kai, ačiū kovai už būvį ir lenktynėms, kiekvienam teksianti atsakanti jo triūsui ir nuopelnams civilizacijos ir kultūros vaisių dalis. Bet ir čia gyvenimas parodė ką kita. Niekū neapribota liuosybė, kaip gana teisingai kažin kas pastebėjo, yra tik įgaliojimas duotas stipresniajam išnaudoti silpnesnįjį“ (Matulevičius 1909a: 340). Jo nuomone, liberalizmas per-nelyg daug tikisi iš centrinės valdžios pertvarkos, mažai kreipdamas dėmesio į atskirų žmonių dorinį lavinimą. Doros principus reikėtų ne tik abstrakčiai pažinti, bet ir praktiškai taikyti. Čia socialinį klausimą galėtų reguliuoti krikščioniškasis tikėjimas.

Norint išspręsti socialinį klausimą, anot J. Matulaičio, reikia suvokti padėties keblumą ir tai, kad ją galima ištaisyti, bei kelti teisingus reikalavimus, padėsiančius pakeisti padėtį. Jis siūlo socialinį klausimą spręsti šiomis kryptimis: 1) šviečiant ir auklėjant visuomenę; 2) or-ganizuojant įvairias draugijas: amatininkų, darbininkų, ūkininkų, kurios siūlytų ir realizuotų būdus socialinėms problemoms spręsti; 3) sąmoningiems žmonėms dalyvaujant vietinės savi-valdos įstaigose; 4) pačiai valstybei suvokiant, kad jos uždavinys yra bendrojo gėrio realizavi-mas (Matulevičius 1909a: 348).

Panašūs socialinės filosofijos klausimai buvo keliami ir antrą kursų dieną skaitytame pranešime „Miestų ir apskritai pramonijos darbininkų klausimas“. Filosofinė problema šiuo atveju keliami kaip klausimas, kaip suderinti santykius tarp darbo ir kapitalo, kad jie atitiktų teisingumo reikalavimus. Suderinimo sunkumai, anot J. Matulaičio, iškyla dėl to, kad: 1) dar-bininkų ir kapitalistų pradinės derybinės pozicijos yra nelygiavertės laisvosios verslininkys-tės sąlygomis; 2) darbas, kaip prekė, iš esmės negali būti atskirtas nuo dirbančio žmogaus ir tapti savarankišku mainų objektu, kaip kad mano socialistai ir liberalai; 3) dėl darbo pobū-džio darbininkas jaučiasi esąs tik priedas prie mašinos, darbas neteikia kūrybinio džiaugsmo; 4) darbininkų būsto, poilsio ir materialinės gyvenimo sąlygos yra labai sunkios (Matulevičius 1909b: 370–376).

Patys darbininkai taip pat reikalauja sau lygių teisių su kitais luomais visose gyvenimo srityse. Kaip tą problemą išspręsti? Darbininkų problemos negalima išspręsti vien teikiant labdarą, kaip ilgą laiką manė krikščionys mąstytojai ir kai kurie Bažnyčios atstovai. Darbininkams reikia ne išmaldos, o įgyvendinto teisingumo. Pasak J. Matulaičio, darbininkų klausimo sprendimas yra daugiaplanis. Tai: 1) ekonominė problema – darbininkų materialinių gyvenimo sąlygų pagerinimo problema; 2) teisinė problema – teisingų įstatymų, apimančių darbininkų gyvenimą ir santykius su kitais luomais, sukūrimas; 3) politikos problema – balsavimo, rinkimų ir atstovavimo teisės problema; 4) tikėjimo ir moralės problema – darbininkų orumo ir žmogiškosios vertės įtvirtinimo problema.

Darbininkų klausimą pirmiausia turi spręsti valstybė, organizuodama įvairias tam skirtas institucijas, nes jos tikrasis tikslas yra bendrojo gėrio įgyvendinimas. Antra, darbininkų labai nemažai gali padaryti vietinė savivalda. Trečia, patys darbininkai turi vienytis į profesines sąjungas, draugijas, savišalpos draugijas, kooperatyvus ir pan. Ketvirta, darbdaviai turi deramai atlyginti už darbą ir elgtis su darbininkais kaip su lygiaverčiais žmonėmis. Anot J. Matulaičio, „Bažnyčia taipgi gali daug prisidėti prie palengvinimo darbininkų būvio, ne tik skelbdama prakilnų ir augštą Kristaus mokslą, ne tik žadindama žmonėse teisybės ir meilės jausmus, tobulindama jų būdą <...>, bet ir praktiškai darbuodamasi darbininkų organizacijoje ir įstaigose“ (Matulevičius 1909b: 383).

BAŽNYČIOS KOMPETENCIJOS SPRENDŽIANT SOCIALINĖS FILOSOFIJOS PROBLEMAS PAGRINDIMAS

Trečią dieną prof. J. Matulaitis, skaitydamas pranešimą „Bažnyčia ir nuosavybė“, pirmiausia išskėlė dvi problemas: 1) ar nuosavybės klausimo svarstymas priklauso Bažnyčios kompetencijai ir 2) jeigu priklauso, tai kokių aspektų?

Atsakydamas į pirmąjį klausimą J. Matulaitis aiškina, kad nuosavybės problema Bažnyčios kompetencijai priklauso dėl šių dalykų:

1. Nors tikrasis ir tiesioginis Bažnyčios uždavinys yra ne nuosavybės skirstymas ar ekonominio gyvenimo tvarkymas, o sielų išganymas, tačiau neturint tam tikrų žemiškų turtų, negalima lavinti doros ir tikėjimo. Pamokslas, kad nedera vogti, alkanam klausytojui nebus naudingas.

2. Turtai nėra žmogaus tikslas, o tik priemonė aukštesniems tikslams ir galutiniam tikslui, kurio išaiškinimas priklauso Bažnyčios kompetencijai.

3. Naudodamasis nuosavybės teisėmis žmogus turi laikytis tikėjimo ir doros principų bei atsižvelgti į prigimtine teisę ir žmogiškąją prigimtį. Bažnyčios pareiga kritikuoti ir atmesti tai, kas priešinga teisingumui ir žmogiškajai prigimčiai.

Atsakydamas į antrąjį klausimą J. Matulaitis teigia, kad nuosavybės problemą įvairiais aspektais nagrinėja skirtingi mokslai: ekonomika, kuriai rūpi iš nuosavybės gaunamas pelnas, nuosavybės valdymas, turtų padalijimas tarp ūkinių subjektų ir pan.; sociologija, kuri tiria, kas nuosavybės sistemoje yra amžina, o kas kinta, kas susiję su prigimtimi, o kas su žmogiškosios laisvės įgyvendinimu; jurisprudencija, sprendžianti, kas atitinka valstybės įstatymus, o kas jiems prieštarauja (Matulevičius 1909c: 355–356). Šitų klausimų socialinis Bažnyčios mokslas, anot J. Matulaičio, nesprenžia. Jam rūpi, kiek nuosavybės naudojimas ir turėjimas yra susijęs su bendruoju gėriu, prigimtaine teise, teisingumu ir, svarbiausia, su dora. Keblumų, susijusių su nuosavybės funkcionavimu, sprendimas, kaip matėme iš ankstesnių samprotavimų, priklauso socialinės filosofijos sričiai.

Taigi, be kitų problemų, šiame pranešime J. Matulaitis paliečia ir savitai išsprendžia labai seną, bet iki šių dienų ginčus keliančią problemą dėl krikščioniškosios filosofijos statuso ir jos ryšio su teologija. Pradedant Tertulijono klausimu, kas yra bendra tarp Jeruzalės ir Atėnų, ir tęsiant dialektikų bei antidialektikų ginčą ir Tomo Akviniečio dvejopos tiesos klausimo sprendimą iki Jono Pauliaus II enciklikos *Fidei et ratio*, visą laiką ginčytasi tiek dėl krikščioniškosios filosofijos statuso, tiek dėl filosofijos ir teologijos santykio. Battista Mondinas pažymi, kad ypač radikalias išvadas dėl galimos krikščioniškosios filosofijos pateikė Martinas Heideggeris (Mondin 2006: 25), tvirtindamas, kad tikėjimas atmeta patį pagrindinį filosofijos klausimą, kodėl apskritai yra kažkas, o ne niekas? Tikėjimas Kūrėju, jo nuomone, apsaugo žmogų nuo metafizinio nerimo, todėl krikščioniškoji filosofija tėra toks pat nesusipratimas kaip medinė geležis. Prancūzų filosofo Léono Brunschvicgo manymu, krikščioniškojo tikėjimo persmelktas žmogus negali filosofuoti.

Nuosavybės buvimas ar nebuvimas, pasak J. Matulaičio, apskritai nepriklauso teologijos sričiai: „grynai ekonomiškai svarstinėjama nuosavybė, man rodos, neturi jokio raiščio su mūsų tikėjimo dogmatais. Galima pereiti visą „Tikiu į Dievą Tėvą“ nuo pradžios iki galui ir įsitikinti, kad nei viena jo dalelė nepaliečia nuosavybės: nei ten draudžiama nuosavybė turėti, nei ten peikiamas komunizmas. Kita randame peržiūrinėdami „Dešimtį Dievo prisakymų“. „Sekmas, nevak“... „Dešimtas negeisk moteries artimo tavo, nei namų, nei lauko, nei tarnaites, nei asilo, ir nei vieno daikto, kuris jam priklauso“. Tie žodžiai parodo, kad turtai jau žmonių pasidalinta ir tą faktą patvirtina; ne tik pripažįsta jie skirtumą tarp „tavo“ ir „mano“, bet dar uždraudžia svetimą turtą skriausi ir da-gi net jo pageidauti“ (Matulevičius 1909c: 356).

Todėl komunizmas, kaip teorinių idėjų sistema, pasak J. Matulaičio, gali ir nebūti priešingas tikėjimui, pradedant Platono, Thomo More'o, Campanellos teorijomis. Tai rodanti ir jėzuitų valstybė dabartinio Paragvajaus teritorijoje, gyvavusi XVII–XVIII amžiuje. Visai yra įmanoma, kad dėl bendrojo gėrio būtų įtvirtinta bendruomeninė nuosavybės forma. Ar bendra nuosavybės forma leidžia efektyviau kurti gėrybes, ar gamybai savaime plėtojantis, kaip mano socialistai, kapitalizmą pakeis kolektyvizmas, kuriam įsivyravus žmonėms užteks dirbti tris ar penkias valandas ir baigsis visi žmonių vargai, gali atskleisti ekonomikos mokslas, o ne filosofiniai samprotavimai. Tačiau kai socialistai ima aiškinti, kad neteisinga yra pati privati nuosavybė, nes kapitalistai pasisavina daugelio žmonių darbo vaisius, tuomet šis socialinio teisingumo klausimas jau priklauso socialinės filosofijos kompetencijai, o pripažįstant, kad darbo vaisiai yra tų, kurie dirbo, būtų neteisinga atimti fabrikanto teisėtai įsigytą turtą taip pat, kaip ir nusukti darbininko užmokestį. Pasak J. Matulaičio, neprieštaraudamas dorai ir praktiniam supratingumui kiekvienas yra laisvas svarstyti teisingumo, realizuojant bendrąjį gėrį, įgyvendinimo principus. Privati nuosavybė kyla ne tik iš sutarties, kaip iš šaltinio, bet ir iš pačios žmogaus prigimties: privati nuosavybės sistema labiausiai tinka žmogaus prigimčiai ir jai esant lengviausia gyventi santaikoje. Tai rodo visas ūkio istorijos tyrimas (Matulevičius 1909c: 361).

Savo pranešime J. Matulaitis pabrėžia, kad, anot Thomo Akviniečio (Matulaitis 1909c: 365), žemės daiktai žmogui skirti dėl dviejų tikslų. Pirmiausia jis turi teisę juos įgyti, valdyti ir vartoti, todėl privati nuosavybė yra teisėta. Antra, žemė Dievo yra duota visiems žmonėms, todėl nuosavybės vaisiais žmogus turi dalytis su savo artimu, kitaip tariant, išliekant privačiam nuosavybės turėjimui, vartojimas išlaiko bendruomeniškumo žymę.

Pažymėdamas, kad savo pranešime palietė tik kai kuriuos Bažnyčios ir nuosavybės santykio bruožus, J. Matulaitis sako, kad „apie tą viską daug dar galima būtų ir plačiau kalbėti,

bet smulkesnius klausimus paliekame speciališkam sociologijos kursui, išguldomam tam tikrose mokyklose“ (Matulevičius 1909c: 366).

Tadeušo Górsčio nuomone (Górskis 2009: 83), „kun. Matulaitis, priklausė pirmajai visuomenės veikėjų kartai Lenkijoje ir Lietuvoje. Pirmiausia jis buvo visuomenės mokslų teoretikas. Labiausiai nusipelnė kaip Vakarų laimėjų, ypač enciklikos *Rerum novarum*, populiarizatorius. Pagrindinis jo darbas – *Krikščioniškoji nuosavybės teisės teorija*. Jis buvo pirmosios katalikiškosios sociologijos katedros profesorius Rusijos okupacijos laikais. Istorikai jį laiko vienu iš žymiausių visuomenės mokslo žinovų mūsų [t. y. Abiejų Tautų Respublikos – A. P.] žemėse prieš Pirmąjį pasaulinį karą“.

J. Matulaičio pradėtas darbas sulaukė gana plataus atgarsio Lietuvoje: sociologijos kursas buvo skaitomas Kauno kunigų seminarijoje, išspausdinta K. Šaulio nedidelės apimties *Sociologija, Draugijos* žurnale spausdinamos K. Paltaroko socialinei filosofijai skirtos paskaitos, 1914 m. išėjo K. Paltaroko veikalas *Socialinis klausimas* (Yla 1993: 31–32). Žemės ūkio ministras kunigas M. Krupavičius teigė, kad, kurdamas žemės reformą, rėmėsi J. Matulaičio straipsniu „Krikščioniškoji nuosavybės teisės teorija“ (*Chreščijańska teorya prawa wlasności* (lenkų k.), 1907). Vis dėlto reikia pasakyti, kad J. Matulaitis nebuvo itin geros nuomonės apie M. Krupavičių. Laiške kardinolui Pietro Gasparri jis rašo: „atkūrus Lietuvą, trūkstant išsilavinusių pasauliečių, kai kurie dvasininkai, dažniausiai veiklūs ir iškalbingi, pasinėrė į politinį gyvenimą ir ėmėsi įvairių valstybinių pareigų. Po truputį jie taip įsitraukė į pasaulietinę veiklą, kad užmiršo savo luomo įsipareigojimus ir net pačią Bažnyčią. Kadangi nebuvo nieko, kas jais gambiai pasirūpintų, veiksmingai nukreiptų reikiama linkme ir tinkamai suvaldytų, kai kurie jų laikui bėgant pirmiausiai metė kunigo drabužį, o vėliau ir gyvenimą. Radau tris tokius politikuojančius dvasininkus, kurie Lietuvoje tarsi paėmė į savo rankas visą valdžią. Pirmas – Žemės ūkio ministras Krupavičius, atliekantis darbą, kuris mažiausiai dera su kunigyste, t. y. žemės atėmimą iš daugiau turinčių ir išdalijimą nieko neturintiems arba mažiau turintiems. Jis jau yra tapęs daugelio ašarų ir prakeiksmų kaltininku bei priežastimi“ (Matulaitis 1999: 263–264).

IŠVADOS

Nors administraciniai rūpesčiai neleido J. Matulaičiui toliau tęsti sėkmingai pradėto darbo socialinės filosofijos srityje, jo triūsas nenuėjo veltui. Kiti tyrėjai sėkmingai tęsė tą darbą, skelbdami straipsnius ir knygas bei dėstydami socialinę filosofiją kunigų seminarijoje. Taigi vėliau atkurta Lietuvos universitetas turėjo į ką remtis.

Reikia pažymėti, kad palaimintojo J. Matulaičio indėlis į lietuviškosios socialinės filosofijos atsiradimą ir formavimąsi nepakankamai įvertintas ar net nepelnytai pamirštas. Mąstymo gilumu ir socialinės problematikos supratimu J. Matulaitis gerokai išsiskiria iš visų to meto filosofinės minties puoselėtojų. Nemanau, kad jo socialinei filosofijai skirtus darbus mokslinio brandumo požiūriu jau pralenkė kiti autoriai ar kad jie yra atgyvenę. Ar po kurio laiko nekaltinsime lenkų filosofijos istorijos ir kultūros tyrėjų, kad šie savinasi mūsų kultūros šviesulius, ir nepagalvosime, kad rausti iš gėdos derėtų būtent mums.

Gauta 2012 02 18
Priimta 2012 02 27

Literatūra

1. Brunschvicg, L. 1939. *La Raison et la religion*. Paris: Alcan.
2. Daugirdas, A. 2006. *Raštai: logika, pažinimo teorija, moralės filosofija*. Vilnius: Margi raštai.
3. Górski, T. 2009. *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla.

4. Yla, S. 1993. *Jurgis Matulaitis: biografinė apybraiža*. 2-asis leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
5. Matulaitis, J. 1999. Laiškas kardinolui Pietro Gasparri, *Naujasis židinys-Aidai* 5–6: 261–274.
6. Matulevičius, J. 1909a. Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo, *Draugija* VIII(31–32): 327–350.
7. Matulevičius, J. 1909b. Bažnyčia ir nuosavybė, *Draugija* VIII (31–32): 351–366.
8. Matulevičius, J. 1909c. Miestų ir apskritai pramonijos darbininkų klausimas, *Draugija* VIII (31–32): 367–384.
9. Mondin, B. 2006. *Tomo Akviniečio filosofinė sistema*. Vilnius: Logos.
10. Plečkaitis, R. 2007. Lietuviškojo pasaulio filosofiniai akiračiai amžių tėkmėje, *Problemos* 72: 9–25.
11. Plečkaitis, R. 2004. *Lietuvos filosofijos istorija*. T. 1. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

ALBINAS PLĖŠNYS

Jurgis Matulaitis: the originator of Lithuanian social philosophy

Summary

In this paper we discuss the discourse of Jurgis Matulaitis, the originator of Lithuanian social philosophy, in respect of his texts published in the *Draugija* magazine in 1909. According to Jurgis Matulaitis, social questions arise as discomforts of social life that must be solved by social philosophy. These questions are related to problems, arising from making or distributing goods rather than to manufacturing or distributing these goods. In his opinion, the change in mode of production and the failure in understanding of social life and human nature are the sources of the social question. The solution of the social question lies in raising proper requirements for transformation of the situation. In his consideration of assigning the question of property to the competence of the Church, Matulaitis asserts that the functioning of property lies within the capacity of Christian social philosophy as much as it is related to the requirements of justice, common good, fairness and natural law. Polish historians consider Matulaitis one of the foremost authorities of social science in their lands till the World War I. We hope that the Lithuanians will give appropriate attention to their outstanding countryman.

Key words: common good, property, liberty, liberalism, natural law, social philosophy